

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

КАНАДОЗНАВСТВО: мова і суспільство

Колективна монографія

Луцьк
Вежа-Друк
2021

Ministry of Education and Science of Ukraine

Lesya Ukrainka Volyn National University

CANADIAN STUDIES: Language and Society

Collective Monograph

Lutsk
Vezha-Druk
2021

УДК 908(71)(08)+32(71)(08)+37(71)(08)
К 19

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 7 від 29 червня 2021 р.)*

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. **Анатолій Худолій**
(Національний університет "Острозька академія")
д-р педагог. наук, проф. **Людмила Гусак**
(Волинський національний університет імені Лесі Українки)
д-р філол. наук, проф. **Надія Єсипенко**
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Авторський колектив: Данилюк Ніна, Калиновська Ірина, Козюра Ігор,
Коляда Еліна, Накашидзе Ірина, Марчук Людмила.

К 19 **Канадознавство: мова і суспільство [Текст]:** кол. моногр. =
Canadian Studies: Language and Society [Text]: collective
monograph. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – 208 с.

ISBN 978-966-940-377-3

У колективній монографії вміщено найновіші українсько-канадські суспільні, освітні та філологічні дослідження в галузі сучасного канадознавства. Це четвертий випуск серії "Канадознавство", заснованої у 2018 р. Центром канадознавства Волинського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів факультетів міжнародних відносин, іноземної філології, історії, політології та національної безпеки, філології й журналістики, педагогічної освіти й соціальної роботи, для працівників осередків канадознавства в Україні, авторів українських студій у Канаді, а також усіх, хто цікавиться канадознавством, українсько-канадською співпрацею в різних сферах.

УДК 908(71)(08)+32(71)(08)+37(71)(08)

ISBN 978-966-940-377-3

© Центр канадознавства ВНУ
імені Лесі Українки (м. Луцьк), 2021
© Автори, текст, 2021

ЗМІСТ

Вступне слово	7
Суспільні й мовознавчі виміри канадознавства	11
Розвиток місцевого самоврядування в Канаді: історико-управлінські студії	12
Канадський варіант англійської мови: становлення і розвиток	55
Українсько-канадська освітня спадщина	87
Вивчення текстів українських народних пісень про еміграцію до Канади і США	88
Концепт <i>душа</i> та <i>духовність</i> в публіцистичній і поетичній творчості Івана Огієнка	113
Літературні виміри канадознавства	139
Літературний портрет Б. Олександріва (до 100-річчя від дня народження поета)	140
Просвітницька подорожня проза Ярослава-Богдана Рудницького	164
Післяслово	201

*На цьому світі був я радше лірик
Б. Олександрів*

Літературний портрет Б. Олександріва: (до 100-річчя від дня народження поета)

Ірина НАКАШИДЗЕ

Він жив поезією, і то не лише своєю власною, а й віршами як своїх сучасників, так і тих поетів, котрі до нас творили українську літературу (І. Качуровський).

Борис Олександрів (Борис Олександрович Грибінський¹) – відомий український поет, письменник-фейлетоніст, перекладач, який проживав у Канаді, представник третьої хвилі еміграції. Його

¹ В. Просалова у довіднику “Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості” вказує, що справжнє ім’я по батькові поета – Олександр Зосимович (Просалова 2012, 344).

тість

творчість є досить багатогранною. Крім поетичної діяльності, Б. Олександрів регулярно виступав у пресі із критичними статтями, рецензіями. Він був членом МУРу, одним із засновників Об'єднання українських письменників "Слова", головою його торонтського відділу і членом президії в Нью-Йорку, активним перекладачем світової поезії. Часопис "Нові дні", що виходив у Канаді, згадуючи Б. Олександрів, який все життя тужив за Україною і трагічно загинув, не дочекавшись її волі, писав про нього "як про одного з найкращих українських ліриків" (Боровий 2000, 591).

Незважаючи на різні "віхи" діяльності, лірична творчість поета залишається ще малодослідженою, насамперед в Україні. Є окремі статті про життя і творчість Б. Олександрів (М. Слабошпицький, Л. Монастирецький, А. Зборовський, В. Сергійчук, В. Боровий, В. Скорупський та ін.), спогади (М. Білоус-Гараскевич, І. Качуровський та ін.) передмови і післямови (М. Левицький, Л. Череватенко), рецензії (Ю. Клен, Ю. Шерех (Шевельов)) до його збірок. Часто творчість поета розглядають у контексті загального розвитку україномовної літератури в Канаді та діаспори в цілому (Яр Слаутич, Н. Віннікова, М. Вірний, І. Накашидзе). До сьогодні комплексного вивчення творчості Б. Олександрів немає, що й зумовлює актуальність обраної теми. Необхідно дослідити основні етапи життя і творчості поета, що формують його літературний портрет.

Б. Олександрів узяв свій псевдонім на знак пошани до свого батька. "Якщо покластися на його поезію «Ілюзорне» родовід свій поет починав від прадіда, що, «кажуть, був садівником в поміщиці Браницької». Дід

«шпали й рейки клав на залізниці». Батько піднісся на трохи вищий щабель соціальної драбини, – був службовцем” (Шерех 1980, 18–19).

Народився поет 21 липня 1921 р. у Ружині на Житомирщині. Ще в середній школі Б. Олександрів віршував. Відомо, що в 1939 р. житомирська обласна газета опублікувала його поезію на відзнаку роковин Т. Шевченка (Лецькін 2019, 109). Після школи вступив на філологічний факультет Київського педагогічного інституту, але не закінчив його через початок Другої світової війни. Під час навчання Б. Олександрів був активним діячем студентського літературного гуртка. На його поезію одразу звернули увагу, В. Сосюра вважав її автора “дозрілим” поетом (Вірний 1991, 199).

Протягом 1941–1943 рр. Б. Олександрів вчителював та займався журналістикою. У 1944 р. він емігрував разом з батьками до Австрії. Б. Олександрів опинився в таборі переміщених осіб у Зальцбурзі, де друкувався на сторінках української газети “Земля” під редакцією Г. Костюка. Саме у Зальцбурзі з’явилася перша поетична збірка “Мої дні” (1946), яка привернула увагу критиків та колег-письменників своєю мелодійністю, чутливістю і водночас стриманістю. Схвальні рецензії на неї написали Ю. Клен і Ю. Шерех.

У 1949 р. Б. Олександрів переїхав до Канади, де в 1950 р. одружився з С. Вакуловською – відомою поетесою, яка друкувалася під псевдонімом Світлана Кузьменко. У подружжя народилось двоє дітей – Борис і Олександр. У їхньому домі жив і батько поета. С. Кузьменко згадувала, що “в родині з п’яти осіб єдиній жінці доводиться важкувато. Довго й Борисові Олександріву не щастило з

роботою, він підробляв то там, то там, потім пішов на навчання" (Бузейчук 2013, 13).

у 1962 р. Б. Олександрів закінчив бібліотекарську школу Оттавського університету, у 1968 р. – славістичний відділ цього ж університету, отримавши магістерський ступінь. Після навчання працював за спеціальністю – спочатку бібліотекарем, а згодом і директором бібліотеки. Б. Олександрів був редактором і співредактором часописів "Промінь", "Літаври", "Нові дні", головним редактором журналу "Молода Україна", співробітником газети "Новий шлях" і журналу "Сучасність". Часто виступав із доповідями та науковими розвідками на літературознавчі теми, зокрема вагомою є його праця про переклади сонетів В. Шекспіра українською мовою та про "Слово о полку Ігоревім".

Усі, хто особисто знав Б. Олександрів-Грибінського та читав його твори, відзначали, що він майстерно вправлявся зі словом, цінував і любив українську мову. Зокрема Яр Славутич відзначав, що поет краще за багатьох україномовних письменників у Канаді володіє словом, що він "елементарно грамотний поет, чого не можна сказати про багатьох інших на цьому континенті" (Славутич 1976, 80). До речі, Б. Олександрів не лише використовував українську мову у своїй літературній діяльності, а й виховував і передавав свою любов і повагу дітям: "своїх синів Борис і Світлана Грибінські виховали таке саме поважне ставлення до рідної мови: жоден із них ніколи не говорить до батьків англійською, навіть у присутності своїх англومовних друзів" (Бузейчук 2013, 13).

Після переїзду до Канади Б. Олександрів продовжував писати вірші. Після тривалої паузи вийшли

друком збірки “Туга за сонцем” (Торонто, 1967) і “Колокруг” (Торонто, 1972), що наполовину складається з перекладів, “Камінний берег” (Нью-Йорк–Торонто, 1975). Книжка поезій “Колокруг” була відзначена Українським літературним фондом ім. Івана Франка в Чикаго в 1974 році. Варто зазначити, що усі збірки оформлені в одному стилі ілюстраціями друга поета М. Левицького. Лірика Б. Олександріва є дуже глибокою, продуманою, із дотриманням усіх норм поезики й літературної мови. “Його виражальні можливості скромні в тому розумінні, що жодною мірою не претендують на відхилення від норми” (Базилевський 2012).

Якщо розглядати поезію Б. Олександріва за формою, то тут немає тяжіння до експериментів, хоча і дотримання класичних форм їй також не притаманне (винятком можуть бути кілька сонетів). Форма віршів Б. Олександріва строго витримана: “рівні рядки, рівні літери, ні одна не випинається з рядка, ні одна не хилиться на другу. Здається, можна було б навчати дітей краси й чіткості письма за його зразками. Є в ньому стиль, виробленість і грація” (Шерех 1980, 17). Відповідно до цих ознак лірику поета можна віднести до неокласичного напрямку. “Він ощадний у словах – не нанизує й не жонглює ними. Нічого з його вірша не можна забрати, ні чого непотрібного там нема” (Білоус-Гараскевич 1998, 388).

У фоніці Б. Олександріва можна виокремити тяжіння до алітерації, асонансів і консонансів, основною функцією яких є підсилення емоційності та психологізму віршів. Наприклад, вірш “Спомини про голубиний гомін” побудований на алітерації:

Говори, моя горлице, говором

із підгірного Гориня. Грай
 Прогаптованим голосом, гомоном,
 Голубиних розгуляних зграй (Олександрів 1972, 35).
 Часто ритмічність вірша підкреслює внутрішня рима,

наприклад:

Залишити **бетони, перони, дороги, мости -**
 По **траві-мураві, по піску золотому брести...**

(Олександрів 1972, 39).

Мелодійність лірики Б. Олександрів ілюструє той факт, що близько 70 його віршів поклали на музику такі композитори, як Г. Китастих, В. Годзяцький, В. Шуть, Р. Бородієвич, М. Недзвецький та ін. Яр Славутич досить різко критикував наголоси Б. Олександрів: "З наголосами в Олександрова дуже негаразд" (Славутич 1976, 77). Проте загальної мелодійності віршів це жодним чином не знижує.

На становлення Б. Олександрів як поета впливали класики української й світової літератури та його сучасники, зокрема неокласики. В. Базилевський зазначає, що у ліриці поета простежено вплив М. Рильського, В. Сосюри, Є. Плужника. М. Слабошпицький у деяких віршах вбачає вплив П. Тичини, Є. Маланюка, Ю. Клена. І. Качуровський відзначає, що Б. Олександрів "на початках його творчості стояв десь посередині між Рильським та Сосюрою", а згодом створив свій власний стиль, у якому визначним досягненням є розуміння "єдності європейської культури" (Качуровський 1981, 11). Обізнаність та захопленість Б. Олександрів літературою виражалась і в тому, що він часто використовував епіграфи, взяті з творів Є. Плужника, М. Ореста, П. Тичини, А. Блока, В. Маяковського, М. Твена, Овідія та ін. Також у поета є

низка віршів, присвячених пам'яті видатних літературних діячів (наприклад, Є. Плужника, Т. Осьмачки).

Основним мотивом лірики поета-емігранта, як і у більшості представників діаспори, є туга за батьківщиною. Б. Олександрів визначає ставлення до рідного краю і чужого через систему семантично близьких епітетів та порівнянь, які інколи наближаються до народнопоетичних. Саму Україну він неодноразово називав сонцем. Це яскраво відображено в назві збірки "Туга за сонцем", що і стала однією з провідних метафор його творчості. Двоюрідна сестра Б. Олександріва, відома поетеса Ганна Черінь, зазначала, що він тужив за сонцем України, "за тим самим сонцем, за котрим ми всі, часом лиш підсвідомо, тужимо, за чим наше серце щемить навіть у шасливі часи" (Черінь 1980, 4). Б. Олександрів знав, що ніколи не повернеться на Україну, хоча плекав на це надію, думками він завжди був на батьківщині. "Поетові не діють спокою думки про те, що діється там. Як змінилися місця його дитинства і молодости, що сталося з близькими і рідними йому людьми" (Скорупський 1981, 266). У зв'язку з цим у низці творів окреслена опозиція "чужина-батьківщина", а ліричний герой ніби перебуває між двома світами:

Який твердий, який бездушний час!

Тут гаманця, а там – червоних стягів" (Олександрів 1975, 51).

Життя на чужині для Б. Олександріва – це життя "в глухій, у нездоланній млі" (Олександрів-Грибінський 2003, 121), де єдиною втіхою є думка про рідну землю. Саме біль за батьківщиною лежить в ідейно-тематичній основі більшості творів поета. "Це – патріотизм, болючий,

схований у глибині серця" (Черінь 1980, 4). Часто Б. Олександрів не вживає назву "Україна", звертаючись до неї через образи, наприклад, "овіяна грозою", "недосяжна зоря" тощо. Інколи батьківщина постає в образі матері, наприклад: *"Матінко! Образе горя народнього!"* (Олександрів-Грибінський 1980, 67). "Пишучи вірші на тему матері, автор виливав свою скорботу й тугу за рідною матір'ю, вболіваючи за долю мільйонів українських матерів і тому його слова такі вражаюче сильні, налиті гіркими думами" (Білоус-Гараскевич 1998, 387). Звичайно, є в Б. Олександріві образ степу як маркеру рідної землі: *"Знову чайкою рветься душа до степів, / Неспокійною думкою далі мережить..."* (Олександрів-Грибінський 1980, 45).

Мотив мрії про батьківщину в поета виражений через небесний або водний простір, адже географічного зв'язку України з Канадою по суші немає. У ліриці Б. Олександріві водна стихія постає в єдності з небом, небесним океаном, що відображається у воді, і набуває метафоричного значення. Останнє реалізовано через семантичну систему образів загадковості, таємничості, священності. Наприклад, у триптиху "Музика":

*Десь мереживо ткала зоря,
Наче звабою тайни манила,
А далеко-далеко – моря,
І на обріях – білі вітрила...* (Олександрів-Грибінський 2003, 28).

"Образ білих вітрил можна трактувати і як міфологему щасливої звістки з омріяної батьківщини, а образ моря як частину рідної землі, що зберігає пам'ять про минуле, про синів, які змушені жити на чужині"

(Накашидзе 2011, 164). Хоча Б. Олександрів не конкретизує топос моря, асоціативно воно впізнаване – Чорне море. Його зміст розгорнуто і в наступних віршах поета, наприклад: *“В неznаний світ пливе мій вутлий човен,
/ А моря глиб за валом котить вал...”* (Олександрів-Грибінський 2003, 31). На образ моря спроектовано життя ліричного героя. Образ “вутлого човна” викликає паралель із поезією М. Чернявського: *“В житейськiм морі-океані / Блукає утлий човен мій”* (Чернявський 1966, 137). Образ човна у віршах обох поетів – архетипний образ долі, покликання ліричного героя. Тільки у Б. Олександрiва образ човна набуває ще смислового значення еміграції.

Для чужини в серці поета немає вільного місця. І. Качуровський, розглядаючи творчість Б. Олександрiва в контексті еміграційної поезії післявоєнного періоду, визначає спільну особливість поетики лірики діаспори так званий “Маланюків комплекс”, тобто коли поети (ліричні герої їхніх поезій) не відчують себе частиною європейського світу (Качуровський 2008). Б. Олександрів визначає ставлення до чужини через систему означень, семантично близьких: сумна, безрадісна, сувора, сіра, “гіркава”, як полин, “інший світ”. І. Качуровський, аналізуючи поезію цього автора, наголошує: “полин – це наскрізний, невідступний образ Бориса Олександрова, а його «улюблений» смак – гіркота” (Качуровський 1981, 10). Образ останньої, дійсно, є домінантним у зображенні чужого краю поруч із такими прикметами стану людини як “самота” і “нудьга”:

*Самота. Гіркота. І на серці - нудьга полинева,
І незбулих надій на душі осідаюча муть.
Бо далеко поля, де цвіла наша юність вишнева,*

А дороги чужі в нерозгадану далеч ведуть...

(Олександрів-Грибінський 1980, 29).

Життя на чужині породжує самотність ліричного героя, адже він тут чужий. У поезії Б. Олександріва "Самота" самотність та усамітнення (за Зілбургом) антитетичні. Ліричний герой зізнається, що в юності шукав самоту, але коли опинився на чужині, почав її боятися: "Я боюсь самоти, коли холодом душу огорне / І в печалі німій заридає самотня душа..." (Олександрів-Грибінський 2003, 14). У розвитку мотиву самотності вагомими є образи холоду та печалі на душі, що виражають емоційний стан ліричного героя. Епітет "німа" характеризує самотність героя як зумовлену соціально.

У ліриці, присвяченій національній тематиці, М. Білоус-Гараскевич вбачає схожість Б. Олександріва з В. Симоненком. "Поета хвилює не лише трагедія людини як такої, але й наша національна трагедія" (Білоус-Гараскевич 1998, 282), зокрема трагічні події 1933 р. та Другої світової війни. На відміну від багатьох поетів-емігрантів, у ліриці національного спрямування Б. Олександріва немає історіософічності чи закликів до боротьби за свободу, але це не робить її менш патріотичною. Навіть у вірші "Колискова", присвяченому синові, присутня розповідь про Україну:

Там небосхили ясні –

Неба і золота гра...

Плинуть між кручами,

Цвітом квітучими,

Води Славути-Дніпра...

(Олександрів-Грибінський 2003, 44).

Головна водна артерія України – символ не тільки рідного краю, а й носія народної пам'яті, зокрема у роздумах ліричного героя про важку долю поневоленого народу, свідком якої є Дніпро. Його образ також пов'язаний із мотивом відродження колишньої слави українців.

Поезії Б. Олександрівна є емоційно і психологічно насиченими. Насамперед це відчутно в інтимній ліриці – тут і ситуативна колізія, і складна гама почуттів. Наприклад, вірш “Неможливість” (імовірно, навіяний Бунінім) В. Базилевський вважає “одним з найкращих творів української інтимної лірики” (Базилевський 2012). У цьому вірші емоції ліричного героя від несподіваної зустрічі із колись коханою жінкою змінюються ледь не кожену строфу: і радість, і надія, і розчарування, і жалість, і журба. Такому напливу почуттів ніби підводиться підсумок: “Ну і вечір!” (Олександрів 1972, 59).

Інтимній ліриці Б. Олександрівна притаманні щирість, ніжність, витонченість, музичність і пісенність. Нерідко поет використовує образи, що наближаються до народнопоетичних. Наприклад, у вірші “Непоправність”: “В тебе руки – мов крила якоїсь чудесної птиці, / А волосся твоє – пламенюча хвиля пшениці...” (Олександрів-Грибінський 1980, 280). Руки коханої ліричного героя порівнюються із крилами птаха, що вказує одночасно на її граційність, та неможливість втримати її, бо вона прагне бути вільною. Традиційний образ українського степу – пшениця – виступає кольоративом, що вказує на світлий колір волосся, він також передає емоції радості та захоплення. “Але і в цю тематику просякає безнадійна думка, що безнастанне кружляння у замкненому колі – це

доля кожної самотньої істоти" (Качуровський 1981, 11).
Наприклад, у вірші "Час":

*Ти одна, людино. І печальний
Колокруг – і душ одвічний щем.
Тихо віє вітер проминальний
Яснооки нам, що проминем...* (Олександрів 1972, 7).

У цьому уривку, як і в багатьох інших поезіях (не лише збірки "Колокруг"), колокруг – символ часу і життя, його циклічності та повторюваності. Асоціативно він співвідноситься із образом сонця, що є наскрізним в творчості Б. Олександрів. Нерідко інтонаційність віршів поета підкреслена повторами, найчастіше анафорою.
Наприклад:

Ось я тут – чи ти чуєш мою присутність?

Ось я тут – за травою, за лугом, за тінями хвощ

(Олександрів 1975, 8).

Або:

Поводься так, неначе все як слід.

Поводься так, неначе все нормально

(Олександрів 1975, 45).

Значна частина віршів Б. Олександрів наближаються до філософської лірики через такі ознаки, як самозаглиблення, медитація, споглядання. Насамперед це стосується збірки "Колокруг". Як зазначає М. Білоус-Гараскевич, "вся книжка тематично й настроєво витримана в одному філософсько-чуттєвому акорді роздумів поета над життям. Вірші доповнюють один одного, поглиблюючи й поширюючи думки, які найбільше хвилюють автора" (Білоус-Гараскевич 1998, 276). Ця збірка пройнята песимізмом, сумом, приреченістю, наближенням смерті. У вірші "Апологія" Б. Олександрів

стверджує право людини на сум як на життєствердне начало:

<...> Є радість і в журбі.

І в смутку є тепло людського серця

(Олександрів 1975, 54).

Відомий літературознавець діаспори Ю. Стефаник (Ю. Клиновий) констатував: "...в багатьох своїх поезіях Олександрів знов і знов повертається до приречености людини, до її сумного кінця – смерть є темою багатьох знаменитих поезій, на яких, на нашу думку, спочиває (що за іронія!) безсмертя поета в нашій літературі" (Стефаник 1980). І Качуровський говорив, що "Плужник–Орест–Олександрів це тріяда песимістів в українській поезії" (Качуровський 1981, 11). Сам Б. Олександрів неодноразово у віршах та вступних словах до збірок наголошував на тому, що печаль пронизує його творчість. Наприклад, *"Гіркий мій світ"*, *"Мій світ відзвучений"* (Олександрів 1975). Поет стверджував, що його песимізм є світоглядною позицією, він не гірший за оптимізм інших, насамперед через свою щирість.

У збірці *"Колокруг"* дуже чітко простежено мотив смерті. Ліричний герой неначе знаходиться у постійній боротьбі із нею. Образ смерті передається через низку епітетів, наприклад, *"жорстока"*, *"костиста"*, *"люта"*, *"беззуба"*, *"темна безодня"* тощо. Вона є неминуchoю для кожної людини: *"Знаю: смерти проваль неспромога ніде обійти"* (Олександрів 1972, 27). Ю. Стефаник вважає такий настрій поета домінантним у його творчості. Він зазначає: *"Про що Олександрові критики забувають, це те, що він, за складом своєї душі був трагіком, дивився на*

життя “sub specie aeternitatis”¹, відчував гостро, як Осьмачка і Стефаник, причетність людини” (Стефаник 1980). Поет вважав, що для людини головне – гідно прожити життя, відчуючи його серцем, роблячи добрі справи. Тоді і смерть буде гідною, і людина буде жити в пам’яті інших:

Але в житті життя відбивши гідно,

Ти не помреш – вернешся по сліду! (Олександрів 1972, 26).

Незважаючи на песимістичний, екзистенційний характер ліричних творів, Б. Олександрів також відомий як гуморист і сатирик. Спочатку він спільно з І. Качуровським написав кілька жартівливих віршів і пародій під спільним ім’ям Свирид Чичка (так звали героя твору Т. Осьмачки). Після переїзду до Канади Б. Олександрів писав власні сатиричні твори під псевдонімом Свирид Ломачка, а І. Качуровський – Хведосій Чичка. У такий спосіб кожен із письменників взяв собі частину цілого. Як зазначає М. Слабошпицький, гумористична творчість реабілітує Б. Олександрів “за песимізм у поезії” (Слабошпицький 2006, 660), хоча Г. Черінь згадувала, що письменник вдавався до гумору “незлостивого, легкого, оповитого сумом”, саме коли йому було сумно (Черінь 1980, 4).

Б. Олександрів написав низку сатиричних творів, які були об’єднані у дві книги сатири: “Свирид Ломачка в Канаді” (Торонто, 1953) та “Любов до ближнього” (Нью-Йорк–Торонто, 1961). Свої гумористичні оповідання автор називав фейлетонами. Хоча І. Качуровський вважає, що визначення “фейлетони” пасує до першої збірки, “в другій

¹ лат. “під формою вічності”

позначка «фейлетони» радше свідчить про зайву скромність авторову: хтось інший, не вагаючись, написав би, що це новели” (Качуровський 1992, 157). За своєю художністю сатиричні твори Б. Олександрів не поступаються ліричним. В. Мацько назвав їх своєрідним поєднанням лірики й сатири, “які репрезентують реалістичну традицію в літературі діаспори” (Мацько 2010, 20).

Свирид Ломачка не просто псевдонім, а літературна маска, своєрідна містифікація – вигаданий фіктивний автор. Сучасники неодноразово згадували, що на різних заходах “Слова” Б. Олександрів виходив за трибуну і говорив, що професор Ломачка не зміг бути присутнім, і тому доручив йому зачитати свою доповідь. Для правдоподібності існування Свирида Ломачки була створена його біографія, де розповідалося про життя “публіциста і філософа”, який “народився на третьому році пролетарської революції в селі Безштаньківці в родині сільського багатія Харлампія Ломачки, розвозчика білої глини” (Ломачка 1951, 9). Свирид Ломачка закінчує розповідь про себе на моменті, коли він став професором і потрапив до таборів ДіПі. Н. Віннікова зазначає, що містифіковані пародисти (як і взагалі літературні пародії) в діаспорі з’явилися “в з огляду на усвідомлення соціально-політичної напруги, загальнокультурні й літературні тенденції епохи культурного перелому, коли змінювалися спосіб і характер функціонування основних чинників художньої свідомості, переглядалися культурні традиції, формувалися нові філософсько-естетичні системи, нові форми в мистецтві” (Віннікова 2015, 19).

Тематично твори Свирида Ломачки насамперед присвячені емігрантському життю. Письменник висміює обмеженість, дріб'язковість, яка заступає широкий світ людині. "Сила його гумору полягає не в наснаженій пуанті, не в яскравих смішних парадоксальних ситуаціях, а в самій лукавій лагідності розповіді про негативні прояви життєвих копирсань, які лежать колодою на перешкоді справжньому життю" (Білоус-Гараскевич 1998, 389). У багатьох сатирах, на думку І. Качуровського, можна простежити факти життя самого автора та людей, із якими він був знайомий: "Ми дуже часто зустрічаємося із загальнопоширеною думкою, буцімто фейлетон, гумореска, пародія відображають дійсність у кривому дзеркалі <...> Насправді ж, особливо у великих гумористів, до яких, без сумніву, належить і проф. Свирид Ломачка, — дзеркало пряме, рівне і просте, а крива та дійсність, до якої вони, гумористи, підносять своє дзеркало. І в умінні знайти, і під певним кутом віддзеркалити кривизни довколишньої дійсності, полягає, на нашу думку, секрет Ломаччиної геніяльності" (Чичка 1951, 3).

Б. Олександрів звертався до сатири та пародій і в ліричній формі. Зокрема в нього є поетичні "шаржі" на вірші С. Гординського, І. Костецького, П. Тичини, В. Барки, Л. Костенко, Є. Маланюка, поетів Нью-Йоркської групи та ін. Прикладом такого пародіювання є "сфабриковані" переклади українськими письменниками твору Й. Гете "Нічна пісня мандрівника". За задумом Хвеодосія Чички та Свирида Ломачки ніби-то подаються переклади німецького класика, хоча скоріше це копіювання стилю та "маркерів" творчості поетів. Наприклад, акцентована увага на схильності Л. Костенко

до вживання кольоративів. У пародії на автобіографічну поему Яра Славутича “Моя доба” Б. Олександрів (як Свирид Ломачка) через шаржування “чітко вловлює і передає стильові особливості поеми Яра Славутича – також створює пародію октавами, пише її ямбом з жорсткою системою римування (абабабвв) та обов’язковим чергуванням окситонних і парокситонних клаузул” (Віннікова 2013, 42).

Не обійшлося без “самопародіювання”. Ось як був переданий стиль Б. Олександріва:

Сплять гірські верхів'я,

У долинах тінь.

Щось писать хотів я -

Так якби ж не лінь.

Не відповідаю

Друзям на листи.

...Може, десь докраю

Зледачів і ти? (Чичка і Ломачка 1966, 10).

У цьому “шаржу” не лише передано поетичний стиль, а й висміяно звичку Б. Олександріва затягувати відповіді на листи, за що він, за спогадами сучасників, постійно вибачався, зазначаючи, що був сильно зайнятий. Задум сфабрикованих “перекладів” належав І. Качуровському, але саме Б. Олександрів написав більшість пародій.

Тому сатиричні твори Б. Олександріва як прозові, так і поетичні, є інтелектуальними. Найбільш влучно їх охарактеризував І. Качуровський: “це сміх інтелектуала, європейця (а не дядька), це тонкий дотеп культурної людини, розрахований на сприйняття лише в колах відповідного рівня” (Качуровський 1981, 13).

Окремо заслуговує на увагу перекладацька діяльність Б. Олександрів. Хоча І. Качуровський вважав цю "грань" творчості найменш яскравою (Качуровський 1981, 13), все ж поет зробив досить вагомий внесок, його зараховують до перекладацької "школи Зерова". Це також відмітив Л. Череватенко: "Загалом, навіть побіжне порівняння перекладів Б. Олександрів з перекладами інших поетів дозволяє дійти висновку: в своїй перекладацькій практиці він дотримувався тих самих засад, якими послуговувались наші «неокласики» (максимально можлива точність, близькість до першотвору, легкість, природність, музичність)" (Череватенко, 2006, 11).

Перекладав Б. Олександрів поезії переважно двох мов – російської та англійської, за що його часто критикували. Зокрема в нього є переклади творів таких російських поетів, як О. Блок, І. Бунін, О. Пушкін, М. Лермонтов та ін., американських – А. Гекта, А. Ріда, К. Сандборга та ін. Чинний перекладацький доробок складають твори білоруських поетів, наприклад, Алесея Салавея і Уладзімера Дудзіцкі, із якими Б. Олександрів дружив під час перебування у таборі ДіПі (Левченко 1980, 4). Поетів, що писали в оригіналі іншими мовами, наприклад, твори Гашіда Ансарі, Самара Атгара, Пабло Неруди, він переклав з англійської чи російської мови.

Свої переклади Борис Олександрів включав як окремі розділи до кожної своєї поетичної збірки. У 2006 р. окремо була видана збірка перекладів "Чужі пісні – у відгомоні власному". Б. Олександрів "доклав руку" до фундаментального видання "Антології квебекських поетів" як один із перекладачів франкомовної канадської поезії (разом з Вольфрамом Бургардтом і Вірою Вовк). Окремим

виданням Б. Олександріва вийшла поетична інтерпретація “Реквієму” А. Ахматової в 1973 р. Наведемо невеликий уривок для порівняння. Оригінал:

*Нет, это не я, это кто-то другой страдает.
Я бы так не могла, а то, что случилось,
Пусть черные сукна покроют,
И пусть унесут фонари...*

Ночь (Ахматова 2010, 22).

Переклад Б. Олександріва:

*Ні, це не я, це хтось інший страждає,
Я б отак не могла. Те, що сталося,
Нехай чорні полотна покривають,
І нехай заберуть ліхтарі...*

Ніч (Олександрів-Грибінський 2006, 97).

Критики схвально оцінили цей переклад. Ще одним прикладом перекладацької майстерності поета є “Парус” М. Лермонтова, “де на диво точно у перекладі віддзеркалено всі ритмічні лінії первотвору” (Вірний 1991, 200). М. Жердіновська, аналізуючи переклад Б. Олександріва романсу О. Толстого “Средь шумного бала...” (до якого музику написав П. Чайковський) зазначає, що його можна співати обома мовами (Жердиновская 2009–2010, 170).

Як зазначає Л. Череватенко, Б. Олександрів нерідко дивував критиків вибором текстів для перекладу: переважно він обирав твори, співзвучні його філософським поглядам, проте перекладав те, що бракувало його власній поезії (Череватенко 2006, 29). Переклади Б. Олександріва завжди є сумлінними, якісними, адже він передавав не лише сутність змісту, але й зберігав ритмомелодику, систему римування. “Перекладає він з не меншою

майстерністю, як і пише свої власні вірші, як і з не меншим поетичним натхненням. Тому вони й звучать не як переклади, а як оригінальні вірші” (Білоус-Гараскевич 1998, 283). Тому більшість дослідників слушно відзначає, що переклади Б. Олександріва є невід’ємною складовою його ліричної творчості. Проте він перекладав не лише поезію, а й прозу, наприклад, оповідання А. Моравія “Химера”, “Віднайдена”, повість М. Кундери “Ніхто не сміятиметься”, оповідання Дж. Лондона “Вовчий син”, роман К. Гамсуна “Редактор Люнге” (цей твір він переклав із російської мови).

Життя Б. Олександріва обірвалось раптово і трагічно: 21 грудня 1979 р. у Торонто був збитий автомобілем. Г. Костюк у листі до І. Костецького відзначав трагічність і раптовість смерті поета: “Вийшов з праці, став коло свого авта, щоб відчинити двері, як несподівано якийсь п’яний харцизник, пролітаючи вулицею своїм автом, зачепив своїм крилом Олександріва і вбив на місці. Просто і трагічно. Більше нема між нами доброго поета, скромної людини і близького друга” (Лазаренко 2017, 296). Він був похований на цвинтарі Park Lawn.

Уже після смерті поета побачила світ книга його вибраних віршів і перекладів “Поворот по сліду” (Едмонтон–Торонто, 1980). “Ця охайно видана збірка – ніби вінок з найліпших квітів, вибраних самим поетом” (Вірний 1991, 202). Того ж року у восьмому збірнику “Слово” було опубліковано його проникливий вірш, присвячений смерті та відвідинам могили Тодося Осьмачки, у якому дехто з дослідників вбачає відчуття поетом наближення власної смерті. У збірці “Колокруг” є такі, ніби пророчі, рядки:

Буде грудень, і мряка, і сніг,
І назажди, назажди самотньо
(Олександрів 1972, 66).

Сучасники Б. Олександрівна відзначають, що він не розкрив до кінця свій творчий потенціал і що українська діаспора втратила одну із знакових постатей. "Так, ми втратили його. Але втратили не цілком. Поет має дар – говорити до нас і по смерті – своїми поезіями. І хто з них хоче говорити – хай розкриє збірку його поезій" (Черинь 1980, 4). Сучасникам і майбутнім поколінням Б. Олександрів залишив багату творчу спадщину, яка й досі не є дослідженою. Він завжди наголошував: "Я хворію тільки за рідним краєм: він визволиться – і я одужаю" (Сергійчук 2021, 137). Україна стала незалежною, ім'я Б. Олександрівна повернулось на батьківщину разом з його творами. Водночас воно дедалі частіше стає предметом дослідження літературознавців.

21 липня 2021 р. виповнюється 100 років із дня народження Б. Олександрівна. Це чудова нагода згадати про нього та вшанувати його пам'ять.

Ахматова, Анна. 2010. *Реквієм*. URL: <https://www.blackbirdsnest.net/pdf/rekviem.pdf>

Базилевський, Володимир. 2012. "Борис Олександрів-Грибінський (1921–1979). Радість у журбі, тепло у смутку". *Слово Просвіти*. URL: <http://slovoprosvity.org/2012/12/29/borysgr/>

Білоус-Гараскевич, Марія. 1998. *Ми не розлучались з тобою, Україно. Вибране 1952–1998*. Caniff, Detroit, Michigan.

- Боровий, Василь. 2000. "Повернення на свої сліди". *Хрестоматія з української літератури в Канаді (1897–2000)*, 591–594. Едмонтон: Видавничий комітет "Слово".
- Бузейчук, Володимир. 2013. "... Я завжди працювала" Пам'яті Світлани Кузьменко". *Слово Просвіти* 39, 3–9 жовтня: 13.
- Віннікова, Наталія. 2015. "Українська літературна пародія: генеза, проблематика, поетика". Автореф. дис., Київський університет імені Бориса Грінченка.
- Віннікова, Наталія. 2013. "Українські містифіковані пародисти в еміграції". *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* 4 (12): 40–44.
- Вірний, Микола. 1991. "Борис Олександрів. До 70-ліття з дня народження поета (1921–1979)". *Сучасність* 7–8 (363–364), липень–серпень: 199–203.
- Жердиновская, Маргарита. 2009–2010. "Трудности перевода с родственных языков (русский, украинский)". *Mundo Eslavo* 8–9: 165–170.
- Качуровський, Ігор. 1992. "Гумор української еміграції". *Сучасність* 10, жовтень: 152–162.
- Качуровський, Ігор. 1981. "Музика теплих барв". *Нові дні* січень, 1 (371): 10–14.
- Качуровський, Ігор. 2008. "Покоління другої світової війни в літературі української діаспори". *Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки*, 514–531. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія".
- Лазаренко, Олеся. 2017. "Листи Григорія Костюка до Ігоря Костецького". *Філологічний дискурс* 6: 285–301.
- Левченко, Стефанія. 1980. "Спомин про поета Бориса Олександрова". *Свобода* 53 (6 березня): 4.
- Лецкін, Михайло. 2019. "Канадський журнал «Слово Істини» в українському літературному процесі". *Український інформаційний простір* 4: 100–117.
- Ломачка, Свирид. 1951. *В Канаді. Фейлетони*. Торонто: Усатюк.

- Мацько, Віталій. 2010. "Концепція людини і світу в українській діаспорній прозі ХХ століття". Автореф. дис., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Накашидзе, Ірина. 2011. "Образ води як уособлення історичної пам'яті народу в україномовній поезії письменників-емігрантів у Канаді". *Таїни художнього тексту* 13: 161–167. Дніпропетровськ: Пороги.
- Олександрів, Борис. 1975. *Камінний берег. Поезії*. Нью-Йорк–Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово".
- Олександрів, Борис. 1972. *Колокруг. Поезії*. Мюнхен: Інститут літератури ім. М. Ореста.
- Олександрів-Грибінський, Борис. 1980. *Поворот по сліду. Поезії*. Едмонтон–Торонто: Об'єднання українських письменників "Слово".
- Олександрів-Грибінський, Борис. 2003. *100 поезій: Вибрана лірика (1943–1979)*. Київ: Юніверс.
- Олександрів-Грибінський, Борис. 2006. *Чужі пісні – у відгомоні власному*. Київ: Юніверс.
- Просалова, Віра, упоряд. 2012. *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості*. Донецьк: Східний видавничий дім.
- Сергійчук, Володимир. 2021. *Соборна пам'ять України. Календар-Альманах 2021*. Вишгород: ПП Сергійчук М. І.
- Скорупський, Володимир. 1981. "Вічна правда вогнями безсмертя цвіте". *Слово. Збірник українських письменників* 9: 262–268. Едмонтон: Об'єднання українських письменників "Слово".
- Слабошпицький, Михайло. 2006. *25 поетів української діаспори*. Київ: Ярославів Вал.
- Славутич, Яр. 1976. *Українська поезія в Канаді*. Едмонтон: Славута.
- Стефаник, Юрій. 1980. "Смерть Бориса Олександрівського". *Новий шлях*, 23 лютого.

- Череватенко, Леонід. 2006 "Йду в простори і дихаю вільно...".
Олександрів-Грибінський, Борис. Чужі пісні – у відгомоні
власному, 5–29. Київ: Юніверс.
- Черінь, Ганна. 1980. "На прощання моєму Братові-Поєтові".
Свобода 53 (6 березня): 4.
- Чернявський, Микола. 1966. Твори: у 2 т. Т. 1. Оригінальні
поезії. Переклади. Київ: Дніпро.
- Чичка, Хвеодосій. 1951. "Професор Свирид Ломачка і сучасна
українська гумористика". Ломачка, Свирид. В Канаді.
Фейлетони, 3–7. Торонто.
- Чичка, Хвеодосій, і Свирид Ломачка. 1966. "«Нічна пісня
мандрівника» Й. В. Гете". Нові дні 192 (січень): 10–11.
- Шерех, Юрій. 1980. "Примітки до «Борис Олександрів: Поезії»".
Сучасність 3 (231): 17–20.